

УДК 821.161.2(477-87)(092)

Тетяна Попова-Мозовська Бонналь
ORCID: 0009-0009-9621-5287

ДО ПРОБЛЕМИ УКЛАДАННЯ НАУКОВОЇ БІОГРАФІЇ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ: КОРОЛЬ ІСПАНІЇ АЛЬФОНСО XIII В ЖИТТІ ПИСЬМЕННИЦІ

Представлено розвідку, яка має доповнити історичну біографію української письменниці іспанського походження Наталени Королевої. Зокрема досліджуються сторінки її життя, пов'язані зі знайомством та подальшою дружбою з королем Іспанії Альфонсом XIII. Брак достовірних даних про життя письменниці, особливо в дочеський період, зумовлює необхідність зіставлення інформації з її автобіографічних текстів з біографією короля Альфонса, а також оприлюднення здобутих авторкою статті даних архівів королівського палацу Іспанії, які проливають світло на можливе приятельство родини Наталени Королевої з королем Альфонсом.

Ключові слова: *Наталена Королева, Альфонсо XIII, Іспанія, біографія, автобіографія, «Шляхами й стежками життя».*

DOI 10.34079/2226-3055-2024-17-30-26-37

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Біографія української письменниці іспанського походження та французького виховання Наталени Королевої (03.03.1888 – 01.07.1966) є водночас цікавим і складним сюжетом для наукового осягнення. Дослідники її творчості стикаються з відчутним дефіцитом документів, що підтверджували би факти її життя, про які відомо лише з власних слів письменниці.

Сьогодні ми працюємо над біографічним розслідуванням, присвяченим висвітленню деталей життєвого шляху письменниці, і намагаємося знайти правдиві факти життя Королевої, адже залишаються не підтвердженими ні місце, ні дата народження, навіть саме ім'я письменниці. Один із розділів нашого дослідження ми присвятили висвітленню стосунків Наталени Королевої та іспанського короля Альфонса XIII.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Десятки років на пострадянських теренах читачі та дослідники вдовольнялися інформацією про письменницю з єдиної статті Олекси Мишанича «Дивосвіти Наталени Королевої» (Мишанич, 1993). Але після видання харківським «Фоліо» у 2019 році її втраченого та винайденого рукопису автобіографічного роману «Шляхами й стежками життя», ми можемо констатувати, що як і передмова М. Жулинського до цього видання, так і стисла біографічна оповідь О. Мишанича базуються виключно на цьому творі (тут і далі підкреслення наше. – Т. П.-М. Б.). Інформація про життя письменниці, узята із цього роману, увійшла згодом до електронної енциклопедії Вікіпедії та розповсюдилися з певними трактовками чи змінами серед дослідників та журналістів. Саме текст роману лежить в основі останньої популярної біографії Королевої авторства Христі Венгринюк (Венгринюк, 2020). Крім названого твору, у доробку Н. Королевої є ще одна автобіографічна повість – «Без коріння». Обидва твори відкриваються стислими автобіографіями-передмовами письменниці. Окремі біографічні деталі спливають з опублікованого листування Наталени Королевої та її чоловіка Василя Короліва-Старого з їхніми американськими кореспондентами, а також виданих ще в 1990-х листів письменниці до О. Бабишкіна (Бабишкін, 1993). Харківським «Фоліо» видані маловідомі оповідання та статті

Королевої. Юрій Ковалів підготував до 135-річчя письменниці її «Експериментальну біографію» (Ковалів, 2023), а Юрій Винничук у передмові до останнього видання роману «Сон тіні» повторив матеріали автобіографічної повісті «Шляхами й стежками життя», додавши невелику біографічну інформацію з чиказького часопису «Овид» (Винничук, 2019).

Актуальність дослідження полягає в тому, що на тепер в українському літературознавстві ще не існує документально підтвердженої повної біографії Наталени Королевої. **Мета і завдання** студії полягають у висвітленні сумнівних або непідтверджених фактів біографії Наталени Королевої, зокрема її знайомства та подальшої дружби з королем Іспанії Альфонсом XIII. Ми маємо обережно маневрувати між скептичністю одних дослідників (таких, наприклад, як Роман Черевко в статті «Українська мадам Сен Жермен» (Черевко, 2022)) та відсутністю критичного підходу в більшості біографічних досліджень постаті Наталени Королевої; ми базуємо наш аналіз на текстологічному й порівняльному вивченні її творів, зіставляємо свідчення письменниці зі свідченнями інших осіб, обґрунтовуємо наш аналіз архівними та історичними пошуками.

Виклад основного матеріалу. Якщо багатьом фактам з автобіографії письменниці ми не знаходимо документального або логічного підтвердження, то її стосунки з іспанським королем Альфонсом XIII могли справді мати місце. Як зазначає письменниця в автобіографічному романі «Шляхами й стежками життя», у віці десяти років Естрелья-Наталена приїздить до Мадрида, у його околицях – у парках Аранхуеса вона зустрічає дванадцятирічного короля Альфонса XIII. Згідно з текстом повісті, мала Наталена була представлена тіткою Касільдою королеві-матері Марії-Крістіні, яка, власне, і запропонувала дівчинці погуляти парком і познайомитися з королем: «Перше вражіння, яке зробив на Естрельїту малий король, було, що цей блідий худенький хлопчик з надзвичайно сумним поглядом більш подібний на сироту, як на короля. Що ж сама вона була сиротою, то враз почула до нього співчуття, симпатію. Був це малий товариш. І схотіла зробити йому приємність, викликати усміх на його сумному обличчю» (Королева, 2019, с. 101).

Про останнього короля Іспанії, Альфонса XIII, перед громадянською війною написано чимало праць, не менше про нього писала й жовта преса. У пошуках його біографії, написаної у XX столітті, вдалося натрапити на роботу Хуліана Кортеса Каванільяса «Альфонсо XIII. Життя, сповіді та смерть» (Julian Cortes Cvanillas, «Alfonso XIII. Vida, confesiones y muerte»). Хуліан Кортес Каванільяс (1909-1991) – відомий іспанський журналіст та письменник, мав монархічні переконання. Він особисто зустрічався з королем Альфонсом XIII і присвятив йому чимало праць (Cvanillas, 1959), з прологом маркіза Де Лука де Тена. Автор з повагою (можливо, трохи перебільшеною) писав про королівську родину, цитуючи пресу тих часів, та про близьких до родини людей. Кортес Каванільяс подає гідний поваги та співчуття портрет королеви-матері Марії-Крістіні, жінки, яка жила заради Іспанії, обов'язку, гідності та віри, а головне – заради своїх чоловіка та сина. Нагадаємо, що король Альфонс XII (1857-1885) втратив першу дружину, яку дуже кохав, згодом одружився вдруге з австрійською принцесою з дому Габсбургів Марією-Крістіною (1858-1929). Подружжя мало двох дочок, старша теоретично мала стати королевою, але перевагу завжди мав би син, на появу якого в родині чекали. Король помер молодим, а королева була при надії. Тому уряд не наважився оголосити доньку королевою, а вирішили очікувати народження дитини. 17 травня 1886 року, коли весь Мадрид, уся країна з надією та острахом чекали новин, народився король Іспанії Альфонсо XIII. Його народженню передувала нечувана негода й буревій, що валив дерева й зривав дахи, а королева їздила до бідних і нужденних, надаючи їм необхідну допомогу. Королева залишилася королевою-регентшою до повноліття сина у 1902 році. Як не намагалася вона зберегти цілісність країни, у 1898

році Іспанія перестала бути імперією, через політичні та військові дії США втратила Кубу та Філіппіни.

Наш історіограф описує дуже ніжні стосунки між матір'ю та сином, додає, що велика увага приділялася фізичному розвитку юного короля, його освіті. Хуліан Кортес описує двір Марії-Крістіни та її придворних дам (часів регентства), на жаль, він не дає інформації про Наталенину тітку Касільду. Історик подає список вчителів короля, які з десяти років займалися з ним поглибленим вивченням наук, чотирьох мов та музики. Для нас цікавим у цьому списку є ім'я вчителя англійської мови – це дон Альфонсо Меррі дель Валь (1864-1943), майбутній маркіз, а також брат з теплотою згадуваного Наталеною кардинала Рафаеля Меррі дель Валь (1865-1930), з яким вона познайомилася в бібліотеці Ватикану завдяки своєму дядькові і про якого неодноразово згадує в романі «Шляхами й стежками життя».

Інша цікава для нас інформація: історіограф зазначає, що з 1896 року король отримує військові навички разом із друзями, разом вони сформували взвод юних військових, і їхня дружба тривала усе життя. Це маркіз де Сомеруелос, герцог де Альбукерке, граф Састаго та Педро Рамірес де Аро. З цими хлопчиками король вивчав військову справу, тренував дисципліну, а також, забувши про все і позбавившись наглядачів, грав у футбол як у палаці, так і в парку. Крім того, автор описує сцену, коли королева в розмові з сином наполягає, що йому не личить гратися з дітьми з вулиці.

У романі «Шляхами й стежками життя» героїня приїздить до Аранхуеса, коли їй десять років, згідно з описами (гарні парки та квіти, аранхуеські полуниці, завезені в Іспанію, в аранхуеські сади Феліпе V, до речі, сезон полуниць в Аранхуесі починається з липня), ми можемо визначити, що дія відбувається влітку. У цей момент королю Альфонсу має бути дванадцять років. Знаючи його напружений графік навчань та нічого не знаючи про канікули, ми можемо припустити, що король в цей момент мав трохи вільного часу для ігор з героїнею (згідно з Хуліаном Кортесом, вільною у короля була лише одна година пообідді). Крім того, знаючи, що король дуже любив гратися з товаришами-хлопцями, чи можемо ми уявити дванадцятирічного хлопця, що грає з десятирічною дівчинкою, яку ледве знає? Можливо, якщо влітку не було військових навчань, та друзі повертались до родин. Це питання залишається відкритим...

Друга зустріч з королем відбувається через десять або дванадцять років (у романі Наталена Королева так і пише, що не бачила його десять-дванадцять років), коли Наталена, після навчання в Києві, Санкт-Петербурзі та після своїх перських пригод тікає до Севільї. Події відбуваються на Страсний тиждень. Відомо, що король відвідає месу в соборі, тому дядько Еугенію просить племінницю стати на виході з церкви в лавах прохачів з його суплікою. І – диво, король помічає Наталену, питає, хто вона, і пригадує давнє приятельство. Далі письменниця їде до Мадрида, оселяється в іншого дядька Лоренсо, буває разом з ним при дворі. Вона досить стримано пише про королеву Вікторію-Еугенію, дружину Альфонса, і доволі критично зображує королеву-матір. Оповідь в автобіографічному романі Королевої доволі вірогідна й у багатьох деталях збігається з описами цитованого біографа.

У цей час король уже одружений. Як зазначає Хуліан Кортес, Альфонсо рано почав шукати наречену, закохався в 19 років в англійську принцесу Вікторію-Еугенію де Баттенберг (1887-1969) (удома – Ену), не без подачі імператриці Еугенії (де Монтіхо, іспанки, удови Наполеона III), хрещеної матері Ени. Мати короля не була рада такому шлюбу, хотіла невістки зі своєї рідної Австрії. У двадцять років, 31 травня 1906 року, Альфонсо одружується з коханою. Весілля затьмарюється замахом на життя короля.

Як визначає біограф Кортес Каванільяс, цитуючи Маноліо Люпіначчі, «жоден монарх двадцятого сторіччя не був на стільки «вповні королем» як Дон Альфонсо де Борбон і Аустрія». Монарх мав за домівку лише Паласіо Реаль в Мадриді, навіть після одруження дотримувався досить скромного способу життя, умеблювання його кімнат

було більш ніж аскетичним. Прокидався король о сьомій, а далі дотримувався іспанського денного розпорядку. Мав лише одного камердинера, зятого андалузця, та двох прислужників. Його вабив будь-який спорт, він був прекрасним стрільцем та вершником, обожнював водити авто на великій швидкості. Мігель де Унамуно писав про нього: «... Король бажає, щоб йому завжди все дуже точно й чітко говорили. Найперше, що любить король – це щирість. Він не живе, замуrowаний до Китайської стіни, але шукає всіх тих іспанців, які б могли принести йому граніт правди... Що він, Король іспанців є і другом іспанців» (Cavanillas, 1959, с. 87 – тут і нижче переклад з іспанської наш Т. П.-М. Б.). «Коли Альфонсо XIII посміхається, – говорив російський великий князь Александр, – ніколи не бачив я такого обличчя, як у нього, здатного так швидко змінити вираз. Усі монархи видресировані в мистецтві посмішки, але Король Альфонсо володіє цією чеснотою з силою магії» (Cavanillas, 1959, с. 83).

Щодо приватного життя короля. Тут преса (наших днів та сторічної давнини) із насолодою надасть цікавому читачеві цілі стоси статей про інтимне життя Альфонса та незліченні черги коханок. Наш біограф у цьому питанні розважливий. Пан Кортес пише, що «у віковичній іспанській дуалістичності сонця та тіні, містики та шахрайства, вір'янина та грішника Альфонсо XIII зі своїм особливим характером особистої привабливості, зі своєю найжвавішою уявою і з ясною та людяною схильністю до жінок не міг бути вільним від того, що навколо нього виникла галантна легенда, і, між іншим, через те, що попри все, що насправді відбувалося в його інтимному житті, від давнини до наших днів неодмінно створювалися плітки про коханок Короля чи коханців Королеви» (Cavanillas, 1959, с. 90). Біограф додає, що коли дону Альфонсо презентували зміст книги одного з його північноамериканських біографів, він побачив там розділ «Любові короля», на що злегка розгніваний король зауважив автору: «Цього не може бути! Король Іспанії має лише кохання своєї дружини! І я наполягаю на цих словах...» (Cavanillas, 1959, с. 90).

Кортес додає, що «було неминучим те, що Альфонсо XIII піддавався спокусам. Він любив жінок, але без ексцесів та фривольностей. Завжди шляхетний у поведінці <...>, він ніколи не давав підстав до скандалів... За двадцять дев'ять років царювання, придворні пліткарі вірили, що викрили сотні «подружок» короля, але дуже зрідка влучали в ціль <...>. Альфонсо XIII був справжнім лицарем та довершеним правителем у збурені часи банкрутства великих європейських цінностей. Останнім цінним обладунком, недоторканим та живим, що залишався у Іспанії з її славетного минулого» (Cavanillas, 1959, с. 90). Такий портрет особистості короля доволі близький до того, що його подає Наталена Королева. Письменниця ніколи не вдається до описів приватного життя короля, але наводить його палкі промови, щодо долі Іспанії. Зародження кохання між автобіографічною героїнею та королем Наталена подає в таких самих шляхетних тонах, як і біограф, ніколи не перетинаючи межу дозволеного.

Для порівняння з описом біографа наведемо цитату з портретного опису короля та його посмішки під час зустрічі з ним у Севільї героїні роману Н. Королевої: «Був у військовому однострою, оточений невеликим гуртком своїх ад'ютантів. Естрельїта не бачила його вже якихось десять або дванадцять років. Але зауважила, що залишався у нього все той самий сумний, «далекий» погляд. <...> Байдуго змуджене обличчя світилось тим усміхом, що так мін'яв його й робив незвичайно симпатичним» (Королева, 2019, с. 205).

А ось психологічний портрет Альфонса XIII, наданий Королевою за часів її перебування в Мадриді; тут, окрім короткого опису королеви-матері та доньї Ени, письменниця змальовує саме згадану вище в Кортеса Каванільяса особливу манеру змінювати вираз обличчя, посмішки та настрої:

«...Королева-мати, донья Марія Крістіна, жила дуже замкнено.

Майже ніде не з'являлась. Що, однак, не перешкоджало їй тримати владу у своїх

руках. З королевою доньєю Еною – молодою, гарною, рожевою і золотоволосою («розквітла бросква під сонцем» – характеризував донью Ену ще в Севільї португальський вуйко-поет, великий цінитель і поклонник жіночої краси) – Естрельїта дуже не зблизилась, бо не любила ані тенісу, ані англійської мови та англійського способу життя, що їй любила королева і уперто трималася їй. Але з доном Альфонсом знов нав'язались прості, приятельські відносини, як за дитячі роки. На тих, хто знав його особисто, дон Альфонсо XIII робив цілком інше вражіння, як те, що робили його фотографії на людей, які ніколи не бачили його живого. Його бліде, злегка смугляве обличчя, завжди спокійне – аж видавалося байдужим – не було негарним. Коли ж в інтимному кругу він появлявся, його очі «з далеким поглядом», здавалось, сипали іскри. Як ті маврські сталактити зі вставленими у фасетки й краї пружками дзеркала, що іскряться світлом, коли їх торкнеться промінь сонця.

Характеристичні були його рухи, яких, розуміється, не могла передати жодна фотографія. Відчувалося, що від природи вони – живі, аж рвучкі. Але виховання, приписи етикету, поставлення, вчинили їй такими ж стримано спокійними, як і вираз його обличчя. Було це досконале уміння володіти собою. Був це вогонь, прихований під кригою. Ліберальний у поглядах – аж партія доньї Марії Крістіни називала його «першим революціонером в королівстві», – простий у звичаях, дон Альфонсо не бавився «грою на Гарун-аль-Рашіда». Не ходив переодягнений вулицями міста, прислухаючись, що говорить про нього народ. Але відвідував як звичайний знайомий багатьох зі своїх підданих, особливо вчених та мистців, ніяк і нічим не зв'язаних з двором.

Розмовляти з ним було легко і приємно. Він був тим, що французи називають «beau causeur». Умів давати цікавий напрям розмові, додаючи їй цікавого, дотепного колориту. Мова його сама собою вкладалась у закінчену форму, немов приправлену до друку» (Королева, 2019, с. 208).

Отже між описами біографа та Королевої ми бачимо багато спільного і не знаходимо суттєвих розбіжностей. Тут ми опустимо біографічний аналіз перебування Королевої в Мадриді в 1910 році, оскільки він ще потребує уточнень..

Остання зустріч Наталени Королевої – уже заміжньої – з доном Альфонсом відбулася в Чехословацькій республіці. За версією письменниці, Альфонсо мав відвідати родину Меттерніхів в Кьонігсварті, вона довідується про це від французенки – старої гувернантки Меттерніхів, пише разом з чоловіком Альфонсові лист.

Детальних відомостей про роки вигнання короля Альфонса не так вже й багато – у відкритих джерелах їй майже немає. На сторінці посольства Чеської республіки в Мадриді (Embajada de la República Checa en Madrid, n.d.) подано історію відносин між Іспанією та Чехією. На сайті посольства зазначено, що у 1930-х роках під впливом моральних принципів свого президента-філософа Томаса Масарика Чехословаччина стала притулком для втікачів з усієї Європи, а з початком Громадянської війни в Іспанії – і для тисяч іспанців, зокрема й для короля дона Альфонса XIII, який провів певний час у чеському курортному містечку Седмигорки. Отже, крім цього курорту, у чеських джерелах ми не знаходимо більше ніякої конкретної інформації щодо перебування тут короля.

Наталена Королева в нотатках до «Шляхами й стежками життя» уточнює, що пані Меттерніх була з іспанського роду де Сільва Карвахаль, овдовівши, одружилася з Владиславом Скршинським (Skrynski), послом при Ватикані. І дійсно, пані Ісабель де Сільва Карвахаль була дружиною принца Клеманса-Вензеля Меттерніха-Віннебурга й матір'ю останнього принца Меттерніха – Поля-Альфонса. Такі скупі відомості є в різних іспаномовних інтернет-джерелах, зокрема на сайті Фондації герцогів Медінаселі. Чи могла знати такі деталі Королева, не знаючи особисто цю сім'ю? У тих самих джерелах знаходимо відомості про те, що ця родина дійсно мала маєток у Königswart – у Кіншварті. За сучасними мапами, з Кіншварта до Мельника, де мешкало подружжя

Королевих, – близько 155 кілометрів автострадою, отже, для Альфонса, зятятого автомобіліста, така подорож була би легкою прогулянкою.

Родина Меттерніхів мешкала в Кіншварті до 1945 року, коли замок було експропрійовано, а родину вигнано за межі Чехословаччини. У цій історії дуже цікавою фігурою є саме пані Ісабель. Згідно з публікаціями у «*Revista Hidalguía*» (Meyerhoff, 2008, p. 505; Belchite, 1962, p. 723) та за даними Архіву герцогського дому Медінаселі (Fundación Medinaceli, n.d.), Ісабель де Сільва і Карвахаль (1880-1980) була молодшою донькою Альваро де Сільва Базан і Фернандес де Кордоба (Чи не збіг?! Адже Королева теж має таке прізвище і походить з того самого роду) і Марії-Луїзи де Карвахаль Варгас і Давалос, четвертої герцогині де Сан Карлос, батько успадкував титул маркіза де Санта Крус де Мудела. Ця родина була дуже близькою до королівської: мати Ісабель була головною камеристкою королеви Вікторії-Еугенії (дружини Альфонса XIII). Брат Ісабель, Луїс Марія де Сільва, герцог де Міранда, був головним мажордомом Альфонса XIII і супроводив короля у вигнання в 1930 році. А далі все за Королевою: Ісабель одружується з принцом Меттерніхом у 1905, вдовіє у 1930, у 1931 одружується з австро-польським дипломатом Владиславом Скрижинським (представляв Польщу в Мадриді в часи володарювання Альфонса XIII), який помер у Римі в 1937 року. Отже, ми не знаходимо нічого дивного в тому, що іспанський король у вигнанні міг відвідати родину, яка дала його дружині камеристку, а йому – компаньйона у вигнанні. Наталена Королева вказує і дату події – їй 46, королю 48 років – це літо 1934 року.

Привертає увагу невеличка деталь: письменниця описує простий срібний портсигар короля, який він придбав нещодавно: «Але з дорожцінностей я не взяв нічого. Вони належать Іспанії. Поглянь! – простяг Естрельїті свій простий срібний портсигар. – Купив його в Парижі!..» (Королева, 2019, с. 342). У королівського біографа Хуліана Кортеса Каванільяса ми знаходимо детальний опис його зустрічі з монархом спочатку у 1932, потім – у 1933 році, 20 червня. Кортес теж приділяє несподівану увагу скромному срібному портсигару, але не говорить про його походження: «Дон Альфонсо вийшов один до мене, і коли подав мені руку та запросив сісти, відкрив просту срібну цигарницю з сердечною пропозицією взяти цигарку, яку він запалив мені раніш, ніж я встиг витягти мою власну запальничку...» (Cavanillas, 1959, с. 254).

Наталена Королева пише, що король показував їй фото свого готелю у Франції та фото дочок – Беатріс та Марії-Крістіни. Письменниця описує і їхню зовнішність, яка відповідає дійсному вигляду принцес. Серед синів короля Наталена згадує Альфонса, Хайме та Хуана і нічого не говорить про Гонсало. До цієї деталі ми повернемося. Так само й Хуліану Кортесу король при названій зустрічі оповідає саме про своїх дочок, з якими він сподівається переїхати з Франції до Риму.

Звісно, для журналістів король у вигнанні був фігурою популярною, фотографи намагалися сфотографувати його, як і всю королівську родину за будь-якої нагоди, чатували біля готелю в Марселі, а потім і готелю «Савой» у Фонтенбло. Чи могла мати Наталена відомості преси «піпл» з фотографіями у чеському Мельнику? Невідомо. Та й у відносно недалекій Празі, за її ж такі свідченням, вони з чоловіком бували лише кілька разів. Чи стежила вона якимсь чином за подіями в Іспанії?

Маємо в примітках до видання роману (укладач Н. Лисенко) згадку про те, що вона переписувалася з кимось із Барселони (з листа Королевої до Л. Бурачинської: «Останнім часом я студіюю історію Мадрида. Маю приятеля в Барселоні, котрий мені постачає еспанську літературу, якої потребую для більшої надуманої річі» (Королева, 2019, с. 373). Також є свідчення В. Короліва про те, що старі часописи з фотографіями таки були під рукою письменниці: «Отже, хоч і половина (життя) реальна, – з силою мандрівок, незвичайно винятковими знайомствами й приятельством з такою серією людей, що й нині вона “ходить в гості”, переглядаючи старі образкові часописи, бо ж у всіх тих різномовних часописах йдуть портрет за портретом, оповідання за оповіданням

про її персональних знайомих. Придворний світ петербурзький, світ мистецький польський, російський, потім вже й український, родичі в Іспанії, Португалії, Японії, Мадярську, Америці, здебільша тоді чи тоді люде значні, популярні, світ духовний – в Італії, Франції, Чехах – й український в дуже високих годностарях, аж до папи Леона XIII включно, аж до певного приятельства з кардиналом Мері-дель Валем, знайомство з кількома іншими кардиналами й т. д. – все це зрештою, на мою думку, – непорівняно менш цікаво, як та друга половина її життя – світ трансцедентальний» (Королева, 2019, с. 371).

Тепер порівнюємо цю інформацію з тією, що її подає нам біограф і журналіст Кортес. Занотовуючи інтерв'ю короля в 1933 році, він відзначив, що король багато подорожував Європою та Близьким Сходом, був в Індії, відвідуючи одного з синів, що проходив військове навчання на британському судні. Кортес додає, що король любив часто подорожувати інкогніто. До речі, і своє перебування в Парижі він намагався приховати. Кортес знову зустрічається з королем в 1934 році, у червні, він шукає короля в Римі, але той знову в Парижі. У розмові король зауважує, що хоче восени остаточно перебраться до Рима, а влітку влаштувати собі «справжні літні канікули» в Portsach – в Австрії, на березі озера, разом з усіма дітьми (Cavanillas, 1959, с. 277). Біограф додає, що ці канікули стали справжнім нещастям для родини, бо 11-го серпня молодший син короля Гонсало разом із донькою Беатріс потрапили до незначної автомобільної аварії, яка через малий шок коштувала за два дні Гонсалові, хворому на гемофілію, життя.

У романі Н. Королевої описані події відбуваються в 1934 році без вказівки на число й місяць, але з описів винограду та томатів, що достигали, можемо припустити, що це кінець літа-осінь. Письменниця нічого не пише про трагічну загибель молодшого сина короля, не згадує навіть його фотографій, не пише нічого про жалобу батька за сином... Нам невідомо, чи міг Альфонсо в згаданий проміжок часу відвідати Чехословаччину та маєток Меттерніхів, але це цілком можливо... Адже біограф Кортес зустрічався з королем лише кілька разів і не був його близькою чи довіреною особою. І сам Кортес зауважує, що король міг подорожувати інкогніто та був вправний та швидкий у керуванні авто.

Щодо з'ясування деталей подорожей короля до Чехословаччини ми звернулися до Генерального Архіву Палацу в Мадриді. Шановній пані Марія-Хосе Пелайо, головному техніку архіву, вдалося локалізувати один цікавий для нас документ. Йдеться про видачу *laissez-passer* королю Альфонсу XIII та Франсіско Кончесо, його слуги, на в'їзд до Чехословаччини та виїзд, дійсний до 31 грудня 1935. Також архівний файл уміщує заявку на отримання *laissez-passer*, датовану 25 травня 1936 року, направлену до повноважного представника Чехословаччини в Італії пана Chvalkovsky, а також подяку від 30 травня 1936 року за отриманий документ.

Переклад з французької тексту документів, наданих Генеральним Архівом Королівського Палацу в Мадриді (переклад наш – Т. П.-М. Б.):

Папка 15_1_Чехословаччина

Документ 1.

Рим, 4 липня 1935 року

Панові особистому секретарю Його Королівської Величності

Короля Альфонса XIII

Рим. Гранд Готель

У відповідь на Ваш лист, датований 3-тм липня 1935 року, маю честь направити Вам разом з цим листом дозвіл на в'їзд-виїзд (*laissez-passer*) для Його Величності короля Альфонса XIII, та інший дозвіл для пана Франсіско Кончесо, дійсний для в'їзду до Чехословаччини і для виїзду до 31-го грудня 1935 року.

Міністр. (Підпис нерозбірливо)

Оригінал Документа 1.

Rome, le 4 Juillet 1935
Monsieur le Secrétaire Particulier
De S.M . le roi Alfonso XIII
Roma . Grand Hôtel

En réponse à Votre lettre en date de 3 Juillet 1935 j'ai l'honneur de vous faire parvenir sous ce pli un laissez-passer pour Sa Majesté le Roi Alfonso XIII et un autre pour Monsieur Francisco Concheso valables pour aller en Tchécoslovaquie et retour jusqu'au 31 décembre 1935 .

Le Ministre
Документ 2.

Рим. 30 травня 1936 року. Гранд Готель
Мій дорогий Міністр

Його Величність Король доручив мені висловити Вам від Його імені щирю вдячність за Вашу доброту та люб'язність у видачі йому дозволу на в'їзд-виїзд для (представлення) митним службам Вашої країни.

Дорогий Міністре, прошу Вас прийняти свідчення моєї глибокої до Вас поваги та дружби.

Його Ексцеленції Пану Фр. Швалковському (Fr. Chvalkovsky)

Уповноваженому Міністру Чехословаччини при Його Величності королеві Італії.

Оригінал Документа 2.

Rome le 30 Mai 1936 – Grand Hôtel.

Mon cher Ministre,

Sa Majesté le Roi me charge de vous remercier très sincèrement en Son nom de votre extrême bonté un lui procurant un « laissez-passer » pour les Autorités Douaniers de votre Pays.

Veillez agréer, mon cher Ministre, l'assurance de mes sentiments de haute considération et d'amitié.

Документ 3. Картка пана Швалковського

Д. (доктор) Ф. Швалковський

Надзвичайний і уповноважений Міністр Чехословацької Республіки

Підпис від руки: З моєю найглибшою повагою.

Оригінал Документа 3.

Dr . F . Chvalkovsky

Envoyé extraordinaire et Ministre plénipotentiaire

De la République Tchécoslovaque

Avec mes hommages respectueux.

Документ 4.

Рим. 29 (виправлено від руки) травня 1936 року. Гранд Готель

Мій дорогий Міністре

Я знову звертаюсь до Вашої щирої доброти, щоб просити Вас про сприяння у видачі дозволу на в'їзд-виїзд для представлення його митним службам Вашої країни – для Його Величності Короля Альфонса XIII, який буде супроводжуватись своїм слугою паном Франсіско Кончесо

Щиро дякуючи Вам в ім'я мого царственного монарха, прошу Вас, дорогий Міністре, прийняти засвідчення моєї найглибшої поваги.

Його Ексцеленції Панові Фр. Швалковському – уповноваженому Міністру Чехословаччини при Його Величності королеві Італії.

Оригінал Документа 4.

Rome, le 29 Mai 1936 – Grand Hôtel

Mon cher Ministre,

J'ai encore une fois recours à votre extrême bonté pour vous prier de vouloir bien faciliter un « laissez-passer » pour les Autorités Douaniers de votre Pays, pour Sa Majesté le Roi

Alfonse XIII, qui sera accompagné par son valet Mr. Francisco Concheso.

Vous remerciant très sincèrement au nom de mon Auguste Souverain, veuillez agréer, mon cher Ministre, l'assurance de mes sentiments de la plus haute considération.

A son Excellence Mr. Fr. Chvalkovsky – Ministre Plénipotentiaire de Tchécoslovaquie près de Sa Majesté le Roi d'Italie.

Отже, після 1934 року король, судячи з усього, їздив до Чехословаччини в 1935 та 1936 році. Можливо, неодноразово. Крім того, знайдені документи свідчать про дуже дружні й теплі, майже приятельські стосунки між уповноваженим міністром Чехословаччини та особистим секретарем короля, а, можливо, й самим королем, про це говорять щирі слова, картка міністра з особистим підписом, а особливо – те, що справа візи для короля вирішувалася протягом доби. Отже, потреба в поїздках до Чехословаччини в короля була, король мав можливість приїздити, починаючи з червня до кінця року; крім того, ми бачимо, що він подорожував або один, або, вірогідніше, лише з особистим слугою, тобто навіть особистий секретар не супроводжував короля; можливо, король намагався подорожувати як завжди – інкогніто, а подорож мала приватний характер.

У автобіографічному романі Королева лише побіжно натякає на повторні візити Альфонса, не уточнюючі, скільки саме разів Альфонсо відвідав їх з Королевим, але концентруючи спогади про ті події у двох лаконічних абзацах:

«...Приїду ще... дозволиш?..

Мовчки притакнула головою.

– Щоб твій... товариш... знав, що я нічого не краду у нього... Моїм лишається лише те, що завжди було моїм... і йому не було ані обіцяно» (Королева, 2019, с. 346).

«... Може, колись, комусь був він король! Для Короліва був це приятель, милий гість, який не раз завітав до їхньої вбогої хатини.

Королів навчився багатьом еспанським словам, виразам, якщо не мові. Подобалась йому та щирість і простота, з якою ці двоє називали один одного тим самим найменням:

– Alfonsa!

– Alfonso!» (Королева, 2019, с. 349).

Порівнюючи дані архіву палацу та оповідь у романі Н. Королевої, ми можемо припустити, що цілком ймовірно король Альфонсо міг відвідати подружжя Королевих влітку або в другій половині 1935 та 1936 років. Вірогідно, що король міг здійснити подорожі до Чехословаччини і в інші роки, адже в архівах зберіглася невелика кількість документів, і не всі вони вивчені. Крім того, за свідченням письменниці, вона отримувала листи від Альфонса, ці листи читали в родині вголос і свято зберігали. Нарешті, Наталена пише, що отримала від короля останнього листа, лист-прощання, датований 23 або 25 лютого. Королева не уточнює рік, але йдеться про останній рік життя короля (та Василя Короліва) – 1941 рік. Лист вона наводить увесь: окрім особистих почуттів, король переймається в листі долею своєї коханої країни та її майбутнім. Не маючи оригіналу, ми не можемо стверджувати, що йдеться про справжній лист короля, а не про літературний домисел.

За свідченням Кортеса, з 12 лютого король відчув погіршення здоров'я, яке прогресувало з кожним днем. За монархом приглядали дві монахині та два доктори, але до кінця він був при свідомості і спілкувався з усіма, отримував листи та телеграми, сподівався жити або вмерти заради Іспанії. Після 22 лютого відбулося соборування монарха, наступного дня випала Попелова середа (початок Великого посту в католиків) і король здійснив відповідні обряди у свій кімнати, а також за його палким проханням до нього привезли покров Піларської Богородиці. Король також робить зауваження, яке ми вважаємо цікавим в ході нашого розслідування. Монарх згадує прізвище Медінаселі: «Бо це також і перша п'ятниця березня, день, коли в Мадриді поклоняються образу Христа

Медінаселі».

Скульптура Христа Медінаселі знаходиться в Мадриді в Базиліці, що носить те саме наймення. Це зображення Ісуса в момент, коли Пілат його ставить перед народом. Мадридський Христос Назорей отримав назву Медінаселі завдяки тому, що герцог Медінаселі віддав свою землю під Базиліку.

Чи згадував король при тому Наталену, яка, за її свідченням, мала серед своїх іспанських прізвищ, зокрема, і прізвище Медінаселі? Це питання залишається відкритим, але додає більшої романтичності свідченням Наталени про їх стосунки.

У романі Н. Королевої дата смерті короля вказана за словами Василя Короліва – перше березня, насправді король помер 28 лютого 1941 року. Можливо, першим березня датувався чеський часопис, який приніс цю новину без уточнення. А ще доволі символічним є той факт, що тіло короля було виставлене для прощання з другої половини дня 28 лютого аж до 3 березня – дня народження Наталени...

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проблема висвітлення біографічних деталей, пов'язаних із дружбою Наталени Королеви та Альфонса XIII потребує подальшого поглибленого вивчення. На даному етапі дослідникам бракує відомостей про долю приватного архіву письменниці, що за її власним свідченням та за свідченням осіб, що її відвідували за життя, містив не лише багато книг, але особисті листи та фотографії, зокрема фотографії короля Іспанії. Наразі ми можемо зазначити, що автобіографічна повість Королевої в оповіді про Альфонса XIII надає нам матеріал, гідний довіри, що ми підтверджуємо знайденими рідкісними документами та зіставленням цитат біографа короля з цитатами з автобіографічного твору Н. Королевої. Ми продовжуємо співпрацю із Архівом королівського палацу Мадрида в пошуках документів, які б засвідчили зв'язок родини Королевих та короля Альфонса. Якщо вдасться цілком підтвердити достовірність стосунків Наталени Королеви та Альфонса XIII та віднайти їхню кореспонденцію, історія української літератури, а також історія королівського дому Іспанії зможе поповнитися цінними фактами з життя цих двох непересічних особистостей.

Подяка

Авторка статті висловлює щирю подяку за сприяння в проведенні дослідження: Національному історичному архіву (Мадрид, Іспанія) / El Archivo Histórico Nacional, Madrid <https://www.cultura.gob.es/cultura/areas/archivos/mc/archivos/ahn/portada.html> Архіву Королівського Палацу (Мадрид) / El Archivo General de Palacio (Madrid) <https://www.patrimonionacional.es/coleccion/archivo-general-de-palacio/informacion-general> Фондації герцогів Медінаселі (Севілья, Толедо, Іспанія) / La Fundación Casa Ducal de Medinaceli (Sevilla, Toledo) <http://www.fundacionmedinaceli.org/archivo/index.aspx>

Бібліографічний список

- Бабишкін, О., 1993. Несподіване, щасливе знайомство (Листи, нотатки, спогади Наталени Королевої). *Всесвіт*, 2 (770), с. 176-185.
- Винничук, Ю., 2019. Інакший світ. В: Королева Н. *Сон тіні*. Харків: Фоліо, с. 3-24.
- Ковалів, Ю., 2023. Експериментальна історіографія Наталени Королеви: До 135-ліття від дня народження. *Ключ*. [онлайн]. Доступно: <<https://chl.kiev.ua/KEY/Books/ShowBook/790>>
- Королева, Н., 2019. *Шляхами й стежками життя*. Харків: Фоліо.
- Мишанич, О., 1993. Дивосвіти Наталени Королевої. В: *Повернення: Літературно-критичні статті і нариси*. Київ, с. 59-80.
- Черевко, Р., 2022. Українська Мадам Сен Жермен. *Збруч*. [онлайн] Доступно: <<https://zbruc.eu/node/112991>>
- Венгринюк, Х., 2020. *Наталена Королева*. Харків: Фоліо, с. 3–24.

- Belchite, de Cobos, 1962. Grandezas y titulus del reino concedidos por S. M. el Rey D. Alfonso XIII. *Hidalguía: la revista de genealogía, nobleza y armas*, 54, p. 723. [online] Available at:
<https://books.google.co.ve/books?id=Dt_adIbhx6oC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (in Spanish)
- Cvanillas, J.C., 1959. *Alfonso XIII. Vida, confesiones y muerte*. Madrid : Editorial Prensa Española.
- Embajada de la República Checa en Madrid*: official website, [n.d.] [online] Available at:
<https://mzv.gov.cz/madrid/es/la_republica_checa_y_la_union_europea/historia_de_relaciones/index.html>
- Fundacion Medinaceli, n.d. *Isabel de Silva y Carvajal* [online] Available at:
<<http://www.fundacionmedinaceli.org/casaducal/fichaindividuo.aspx?id=7499>> (in Spanish)
- Meyerhoff, P. M., 2008. Ascendencia y descendencia de D. Juan de Isasi Idiáquez, I Conde de Pie de Concha. *Hidalguía: la revista de genealogía, nobleza y armas*, 328-329, p. 469-518. (in Spanish)

References

- Babushkin, O., 1993. Nespodivane, shchaslyve znaiomstvo (Lysty, notatky, spohady Nataleny Korolevoi) [Unexpected, Happy Encounter (Letters, Notes, Memories of Natalena Koroleva)]. *Vsesvit*, 2 (770), pp. 176-185. (in Ukrainian).
- Belchite, de Cobos, 1962. Grandezas y titulus del reino concedidos por S. M. el Rey D. Alfonso XIII. *Hidalguía: la revista de genealogía, nobleza y armas*, 54, p. 723. [online] Available at:
<https://books.google.co.ve/books?id=Dt_adIbhx6oC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (in Spanish)
- Cherevko, R., 2022. Ukrainiska Madam Sen Zhermen [Ukrainian Madam Sen Zhermen]. *Zbruch*. [online] Available at: <<https://zbruc.eu/node/112991>> (in Ukrainian).
- Cvanillas, J.C., 1959. *Alfonso XIII. Vida, confesiones y muerte*. Madrid : Editorial Prensa Española. (in Spanish).
- Embajada de la República Checa en Madrid*: official website, [n.d.] [online] Available at:
<https://mzv.gov.cz/madrid/es/la_republica_checa_y_la_union_europea/historia_de_relaciones/index.html>
- Fundacion Medinaceli, n.d. *Isabel de Silva y Carvajal* [online] Available at:
<<http://www.fundacionmedinaceli.org/casaducal/fichaindividuo.aspx?id=7499>> (in Spanish)
- Koroleva, N., 2019. *Shliakhamy y stezhkamy zhyttia [Along the Paths and Trails of Life]*. Kharkiv: Folio. (in Ukrainian).
- Kovaliv, Yu., 2023. Eksperymentalna istoriografii Nataleny Korolevy: Do 135-littia vid dnia narodzhennia [Experimental Historiography of Natalena Koroleva: For the 135th Anniversary of Her Birth]. *Kliuch*. [online] Available at:
<https://chl.kiev.ua/KEY/Books/ShowBook/790> (in Ukrainian).
- Meyerhoff, P. M., 2008. Ascendencia y descendencia de D. Juan de Isasi Idiáquez, I Conde de Pie de Concha. *Hidalguía: la revista de genealogía, nobleza y armas*, 328-329, p. 469-518.
- Myshanych, O., 1993. Dyvosvity Nataleny Korolevoi [Wonderful Worlds of Natalena Koroleva]. In: *Povernennia: Literaturno-krytychni staty i narysy*. Kyiv, p. 59-80. (in Ukrainian).
- Venhryniuk, Kh., 2020. *Natalena Koroleva [Natalena Koroleva]*. Kharkiv: Folio. (in Ukrainian).
- Vynnychuk, Yu., 2019. Inakshyi svit [Another World]. In: Koroleva, N., *Son tini [The Dream*

of shadow]. Kharkiv: Folio, p.3-24. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 10.04.2024

Tetyana Popova-Mozovska Bonnal

ON THE ISSUE OF COMPILING THE SCIENTIFIC BIOGRAPHY OF NATALENA KOROLEVA. KING OF SPAIN ALFONSO XIII IN THE WRITER'S LIFE

The article presents a research that should complement the historical biography of the Ukrainian writer of Spanish origin Natalena Koroleva. In particular, the biographical sections of the writer's life path related to her acquaintance and subsequent friendship with King Alfonso XIII of Spain are explored. Due to the lack of reliable data on the life of the writer, especially in the Czech period, a comparison of information from her autobiographical texts with the biography of King Alfonso was carried out, as well as data discovered by the author of the archives of the royal palace of Spain, which shed light on the possible friendship of Natalena Koroleva's family with King Alfonso.

The aim of the study is to illuminate previously unknown, doubtful, or unconfirmed facts of Natalia Koroleva's biography, particularly her acquaintance and subsequent friendship with King Alfonso XIII of Spain.

The article primarily employs biographical and comparative methods.

The author of the article attempted to navigate between skeptical views on the reliability of all autobiographical materials of Natalena Koroleva and a non-critical approach to its presentation. The strategy of researching the writer's relationship with King Alfonso XIII of Spain involves comparing the content of her autobiographical novel "Along the Paths and Trails of Life" with biographical studies of the Spanish monarch, data from the National Historical Archive (Madrid, Spain), the Archive of the Royal Palace (Madrid, Spain), and other institutions that kindly provided archival materials related to the subject of the study. As a result of the research, it was found that the close acquaintance, years-long friendship, and probable romantic involvement between the Ukrainian writer of Spanish descent and King Alfonso XIII, as depicted in Natalena Koroleva's autobiographical novel, are entirely plausible. This is indicated by the coincidence of dates and circumstances of their meetings, the absence of contradictions in the description of Alfonso XIII's portrait, his belongings, and other details by the autobiographical heroine and the king's biographer, indicating that these meetings were a fact of life, not artistic fiction. Documents from the National Historical Archive in Spain, which are official permits for the exiled king's entry into Czechoslovakia in 1935 and 1936, confirm his visits to this country and likely meetings with Natalena Koroleva in the town of Melnyk, where she lived with her husband, as also described in her autobiographical work. For the first time in the article, these travel documents are presented in the original and translated into Ukrainian.

The issue of highlighting biographical details related to the friendship between Natalena Koroleva and Alfonso XIII requires further in-depth study. At this stage, researchers lack information about the fate of the writer's private archive, which, according to her own testimony and the testimony of people who visited her during her lifetime, contained not only many books but also personal letters and photographs, including photographs of the King of Spain. At present, we can note that Koroleva's autobiographical story about Alfonso XIII provides us with reliable material, which we confirm with rare documents found and by comparing quotes from the king's biographer with quotes from N. Koroleva's autobiographical work.

Key words: Natalena Koroleva, Alfonso XIII, Spain, biography, autobiography, "Along the Paths and Trails of Life".